

Uusi tekijänoikeuslaki Varastokirjasto

musiikkikirjastonhoitaja Heikki Poroila,
Vantaan kaupunginkirjasto

Vuodelta 1961 peräisin olevaa tekijänoikeuslakia on Suomessa muutettu tuon tuostakin, mutta harvoin on prosessi ollut niin monivaiheinen ja viime vaiheessa myös julkinen – riitaisa –, kuin lokakuussa eduskunnassa lukkoon lyöty paketti. Vaikka vain osa ristiriidoista nousi otsikoihin, nekin osoittavat tekijänoikeuden julkisen roolin muuttuneen. Juristien vuoropuhelusta on tullut tavallista kansalaista koskeva yhteiskunnallinen asia.

Kirjastoasiat eivät olleet julkisuudessa juurikaan esillä, mikä ei tarkoita muutosten kokonaan ohittaneen kirjastomaailmaa. Epäonnistuiimme päätavoitteessamme, kun turva- ja arkistokopiointia koskeviin säädöksiin palasivat ministeriössä tekniset rajoitukset, joita vuoden 2002 komiteamietinnössä ei enää ollut. Erityisiin hurraahuutoihin ei laki muutenkaan anna aihetta, kuten seuraavasta lyhyestä katsauksesta voi lukea. Esitän perusteellisemmän lain esittelyn ja erittelyn myöhemmin keväällä ilmestyvässä kirjassani *Tekijänoikeus ja kirjastot tietoverkkojen maailmassa* (BTJ Kirjastopalvelu).

Kirjastojen erityiskysymykset nyt pääosin laissa

Aiemmin asetuksessa olleet erityissäädökset on nyt otettu suoraan lakitekstiin (§16). Asetukseen on edelleen jäänyt mm. erivapauksia nauttivien kirjastojen luettelo, minkä lisäksi nyt on varsin tarkasti eritelty, mitä erivapauksia eri kirjastoilla on.

Asetuksessa mainittuja kirjastoja koskevat erityissäädökset on koottu §16:n alle.

Peruspykälä antaa asetuksessa mainituille kirjastoille oikeuden valmistaa arkisto- ja turvakopioita menetelmästä riippumatta. Näitä kopioita ei ole kuitenkaan tarkoitettu asiakkaiden käsiin vaan sisäisiin tarkoituksiin. Asiakkaille ei jatkossakaan voi antaa lainaksi äänitteiden kopiota vaurioitumiselle alttiin alkuperäiskappaleen sijasta, ei edes kansalliskirjastosta saati Varastokirjastosta. Ratkaisu on täysin epärationaalinen, mutta sen syyt lienevätkin enemmän oikeudenhaltijajärjestöjen etujärjestöpolitiikoinnissa kuin järkevässä asian erittelyssä.

Vanhan tekijänoikeusasetuksen neljäs kohta on siirretty sellaisenaan pykälän 16a ensimmäisen momentin toiseksi kohdaksi. Tämä säädös on jatkuvasti ollut erilaisten tulkintojen lähteenä, kun sitä on käytetty joskus myös asiakkaan toimeksiannosta tapahtuvan kopiointin perusteluna. Esimerkiksi Varastokirjaston käytäntö toimittaa pyydetty kopio PDF-tiedostona on synnyttänyt tulkintoja, joiden mukaan asiakkaalle täytyy printata tuloste, tiedoston suora toimittaminen on kiellettyä juuri tämän 16a:n takia.

Tämä tulkinta – jota esimerkiksi opetusministeriön virkamiehet ovat suoraan tukeneet – on nyt päätetty haastaa pyytämällä tekijänoikeusneuvostolta lausuntoa siitä, perustetaanko asiakkaan toimeksiannosta tapahtuva kopiointi lain 12:2§:ään vai tähän 16a§:ään, jolloin palvelu on paitsi teknisesti rajoitetumpaa, myös koskee vain murto-osaa Suomen kirjastoista. Varastokirjaston joustavan palvelun näkökulmasta mahdollisuus toimittaa kopio suoraan asiakkaalle esimerkiksi juuri PDF-muodossa on tärkeätä ja hyödyllistä.

Tekijänoikeusasetus ja neljän kastin kirjastot

Uutta lakia täsmentävän tekijänoikeusasetuksen kirjastoja koskevat kohdat ovat kokeneet melkoisia muutoksia. Kirjastot on nyt jaettu käytännössä neljään ryhmään erivapauksien laajuuden perusteella. Varastokirjasto ei ole tässä ihan huipulla.

Laajimmat vapaudet on säädetty ns. vapaakappalekirjastoille (§16b), joilla on oikeus paitsi pykälien 16 §, 16a:1 ja 16a:2 sekä 16d mukaiseen käyttöön, myös oikeus välittää 16a:2:n mukaan digitoidun teoksen käytettäväksi toisen vapaakappalekirjaston tiloissa sekä Suomen elokuva-arkistossa. Vapaakappalekirjastot saavat myös valmistaa ”kokoelmiinsa liitettäväksi kappaleita avoimessa tietoverkossa yleisön saataviin saatetuista teoksista” sekä ”valmistaa kokoelmiinsa liitettäväksi kappaleen sellaisesta julkaistusta teoksesta, jonka hankkiminen osaksi kirjaston kokoelmaa on tarpeen mutta jota ei ole saatavissa kaupallisen levityksen tai välittämisen kautta.”

Toiseksi laajimmat vapaudet (16 §, 16a:1 ja 16a:2 sekä 16d) on Eduskunnan kirjastolla, yliopistokirjastoilla jotka eivät ole vapaakappalekirjastoja, muilla tieteellisillä

kirjastoilla (myös valtionapua saavien yksityisluontoisten arkistojen yhteydessä toimivat kirjastot), yleisten kirjastojen keskuskirjastolla (Helsinki) ja maakuntakirjastoilla sekä Näkövammaisten kirjastolla.

Kolmannen ryhmän muodostavat Varastokirjasto ja ammattikorkeakoulujen kirjastot, joille ei ole haluttu myöntää oikeutta pykälän 16a toisen momentin mukaiseen yleisölle välittämiseen. Vähiten erivapauksia on muilla yleisillä kirjastoilla, joille on suotu vain oikeus pykälän 16d perusteella hankkia sopimuslisenssillä oikeuksia tavanomaista laajempaan kirjastokäyttöön. Tällaisia sopimuksia ei Suomessa ole tietävästi aiemmin tehty, joten mahdollisista sovellusalueista tai -haluista ei ole vielä mitään käsitystä.

Uusia mahdollisuuksia vanhan aineiston digitaaliseen käyttöön – mutta ei Varastokirjastosta

Lain ainoa jollain lailla myönteinen uusi asia kirjastojen kannalta löytyy pykälän 16a toisesta momentista, jonka perusteella asetuksessa mainitut kirjastot voivat tarjota kokoelmissaan olevaa aineistoa tätä tarkoitusta varten varatun pääteen kautta. Momentin ajatuksena on laajentaa sen aineiston käyttömahdollisuuksia, jotka turva- tai arkistoperustein on jouduttu 16§:n nojalla joka tapauksessa kopioimaan. Jos Helsingin yliopiston kirjastossa on digitoitu vanha hauras kartta, sitä voi tarkoitusta varten varatulla päätteellä nyt tutkia kirjaston tiloissa. Vastaavasti Rovaniemen maakuntakirjasto voi digitoida harvinaisen saamelasta perinnesäveltäjä sisälttävän LP-levyn ja tarjota asiakkaille mahdollisuuden tutustua tähän musiikkiin pääteen kautta.

Varastokirjaston jättämistä pois tähän oikeutettujen kirjastojen joukosta voidaan perustella sillä, ettei kirjasto tarjoa

muutenkaan lähipalveluja asiakkaille. Varastokirjaston luonne dokumenttikeskukseksi ilman lähipalveluluokkaa onkin kiistämätön tosiasia. Silti tämä ministeriössä tehty rajausta tuntuu vähän pikkumaiselta, varsinkin kun mahdollisuutta ei ole haluttu antaa myöskään ammattikorkeakoulujen kirjastoille. On vaikea ymmärtää, mitä haittaa momentin nykyistä laajemmasta soveltamisesta olisi voinut olla. Varastokirjaston aineistoa ajatellen turvadigitoinnin tarve ei ole välttämättä laajaa, mutta periaatteessa sellainen on kuitenkin olemassa. Kun ei tällaista turvakopiota saa antaa asiakkaalle lainaksi, olisi jonkinlainen käyttö Varastokirjaston tiloissa poikkeustapauksissa järkevä ratkaisu.

Tulevaisuus ei näytä valoisaalta

Kirjastojen perinteiset palvelut eivät ole välittömässä vaarassa uuden tekijänoikeuslain takia. Yleinen kehityksen suunta on kuitenkin huolestuttava. Opetusministeriön ja eduskunnan haluttomuus turvata laajasti kirjastojen käyttökopioiden valmistamismahdollisuudet muistuttaa siitä, ettei toimintamme ole oikeudenhalti-

japuolen erityisessä suosiossa. Kirjastot nähdään jos nyt ei uhkana, kuitenkin periaatteessa varsinkin digitaalisessa muodossa olevan aineiston "vuotopaikkoina". Tällainen epäluuloinen asenne kirjastoja kohtaan ei ole asiallisesti perusteltua, mutta sitä on vaikea estää.

Pelkästään fyysisten dokumenttien parissa työskentelevän Varastokirjaston toimintaedellytyksiin laki ei tuo muutoksia. Kun asiakkaan toimeksiannosta tapahtuvan kopioinnin juridinen perusta on selvinnyt, Varastokirjaston toimintaa voidaan jatkaa perinteisellä tavalla myös uuden lain valossa. Jos – tai kun, kuten itse ajattelen – fyysisten dokumenttien määrä tulevaisuudessa vähenee verkkoaineiston absoluuttisen ja suhteellisen lisääntymisen seurauksena, Varastokirjastonkin rooli tulee ehkä muuttumaan. Kaukaisemmassa tulevaisuudessa kirjaston rooli ihmiskunnan muistin vaalijana silti vain kasvaa. Verkkoympäristön dynamiikan ja volyymien kasvu ei takaa sitä, että kaikki kirjamuotoinen aineisto olisi tulevaisuudessa saatavana verkon kautta.

